

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 1(24), с. 134–142

На основі вивчення успішних європейських економічних моделей викладається позитивний досвід соціального забезпечення економічних реформ.

Соціальна політика, що нині проводиться в Україні, будується за таким принципом: держава, визнаючи ринкові відносини, лише доповнює та коригує ринкові механізми перерозподілу ВВП, орієнтуючись при цьому на гарантоване задоволення лише мінімальних базових потреб і надання соціальної допомоги найбільш уразливим категоріям населення. І ось результат: Україна входить у нове століття з безліччю проблем, пов'язаних з безробіттям, нереформованими системами заробітної плати і пенсійного забезпечення, не вирішеними питаннями щодо попередження і подолання бідності, запровадження соціального страхування, адресної допомоги. На сьогодні в Україні склалася ситуація, коли можна без перебільшення стверджувати: негативні наслідки соціально-економічних перетворень відчула значна частина населення нашої країни. Це 15 млн пенсіонерів, 3,5 млн інвалідів, люди похилого віку, робітники, які потребують вирішення питань, пов'язаних з безробіттям, охороною праці, заборгованістю по заробітній платі, пенсіях тощо. Розв'язання саме цих проблем має стати пріоритетним у соціальній політиці України.

Таким чином, соціальна політика має відігравати важливу роль в успішному здійсненні перетворень. Уряд вживає явно недостатніх заходів щодо пом'якшення ситуації у соціальній сфері. Як справедливо зауважують дослідники, кризова ситуація, в якій перебуває нині населення України, багато в чому пов'язана з тим, що вже протягом багатьох років у процесі здійснення реформ ігнорується соціальний фактор. Через це назріла

необхідність розробки нової соціальної концепції і шляхів її реалізації.

Для правильного розуміння змісту терміну “модель”, звернемося до тлумачення цього значення.

Модель — (англ. *model*) — 1) зразок якого-небудь виробу для серійного виробництва; 2) план, зразок конструкції чого-небудь; 3) предмет, зображення в мистецтві тощо [1]. У термінології існує таке словосполучення, як “моделі концептуальні” — загальний опис логічної структури бази даних у термінах, не залежне від конкретної системи управління базами даних [1].

У країнах Західної Європи найбільш яскраво представлена типово європейська континентальна модель — *німецька соціально-економічна модель* — яка, втім, має свої відмінні особливості.

Особливістю німецької моделі соціального економічного розвитку держави є те, що вона була сформована за допомогою цілеспрямованого перетворення економічних інститутів, доповненого взаємозв'язаними зусиллями основних господарських суб'єктів [2]. Більше того, така модель концептуально була обґрунтована ще до свого виникнення. В її основу були покладені концепції вільного суспільства і вільної економіки, концепції ефективного конкурентного порядку і соціальної справедливості, концепції тоталітарної антидержави і гуманістичних начал у соціально-економічному розвитку країни, створені німецькими вченими у 30–40-х роках, і які стали її теоретичним фундаментом.

Будь-яка економічна система та будь-яка ринкова економіка є більшою або меншою мірою со-

ціальною, тому під терміном “соціальне ринкове господарство” в ході нашого аналізу ми розумітимемо модель соціально-економічного розвитку, сформовану в Німеччині і Швеції в кінці 40-х — початку 50-х років. Ця модель, звичайно з певними модифікаціями, існує й до сьогодні.

Соціальне ринкове господарство є не лише моделлю економічного розвитку з соціальною компонентою або варіантом з’єднання ефективної економіки з принципами соціальної справедливості. Це особливий тип суспільного пристрою і навіть особливий спосіб мислення.

Концепція соціально-економічного розвитку являє собою систему принципів, ідей, уявлень, визначальних цілей функціонування суспільного виробництва, характер відносин між його суб’єктами і взаємозв’язків між окремими елементами його структури, а також його зв’язків у рамках більш широкої структури — аж до світового господарства [1].

Зазначена концепція соціально-економічного розвитку господарства була створена на стику теорії господарського порядку Фрайбурзької школи, або ордолібералізму (В. Ойкен, Ф. Бем та ін.), неоліберальних (В. Репке, А. Рюстов) і соціал-ліберальних (А. Мюллер — Армак) теорій [3]. Згідно з теорією ордолібералізму держава не повинна втручатися в господарське життя, проте державне регулювання економічних процесів має формувати умови для ринку і ринкових інститутів. Звідси виходить пріоритетність для державної економічної політики розвитку господарського порядку. А регулювання господарських процесів і загальна спрямованість на створення вільного конкурентного порядку носить допоміжний характер.

Базовим для концепції соціального економічного розвитку було розуміння того, що крім захисту правового порядку і надання суспільних благ держава має додаткові важливі функції. Набір цих функцій визначається часом, умовами економічного розвитку і політичною ситуацією. У необмеженості розширення функцій держави і неправильному визначенні якості державної активності є певні небезпеки.

На сьогодні виділяють такі основні риси соціального економічного розвитку [4]:

1. Соціальне ринкове господарство як особливий різновид ліберальної економіки, що базується на принципах соціального неолібералізму і ордолібералізму. Вони припускають наявність сильної держави як чинника, що забезпечує створення і збереження вільного господарського порядку.

2. Модель, орієнтована на індивідуальну свободу. Функціонування вільного суспільства пояснює необхідність формування господарства, забезпечення соціального і політичного порядків, що гарантуватимуть гідні життєві умови людини.
3. Свобода, органічно взаємопов’язана з порядком, який значною мірою має створюватись і контролюватись державою. Це пов’язано із сильною державною політикою.
4. Ринкова конкуренція, що є основою моделі соціального ринкового господарства і забезпечує високу ефективність господарського процесу.
5. Проведення державою активної соціальної політики для підтримки тих верств населення, які не можуть самостійно поклопотатися про поліпшення своїх життєвих умов.
6. Посилення екологічної орієнтації господарського розвитку. Принципи економічної ефективності та соціальної справедливості доповнюються рисами “екологічно-соціального ринкового господарства”.

Реальний соціальний економічний розвиток, реагуючи на конкретні умови і помітно видозмінюючись у часі, сприймає новації і навіть пристосовує до себе елементи інших моделей економічного розвитку. В 60-ті роки ХХ ст. відбулася перша модифікація. Прийнята модель господарювання отримала назву “поінформованого ринкового господарства”, дану тодішнім міністром економіки К. Шиллером. “Глобальне регулювання” з домінуванням фіскальної політики витіснило політику господарського порядку. Рішенням держави було цілеспрямоване економічне зростання, водночас вільна широка патерналістська соціальна політика заміняла соціальний порядок. Німецька модель ставала схожою на скандинавську модель “держави загального добробуту” (фінську модель соціально-економічного розвитку). На основі перерозподілу доходів під тиском профспілок нарощувалися соціальні витрати, що призводило до породження затяжної кризи державних фінансів.

У результаті впливу монетаристських концепцій англо-саксонських країн у 1982 р. набула застосування друга істотна модифікація моделі соціального економічного розвитку.

У 1998 р. канцлер Г. Шредер проголосив концепцію “третього шляху — нового центру”, зробивши спробу з’єднати високу ефективність з соціальною справедливістю в суспільстві [5]. В основу концепції було покладено лібералізацію

підприємництва, спрямовану на підтримку середнього класу при збереженні істотної частини значно розгалуженої соціальної системи.

Основними умовами реалізації соціальної держави є наявність міцного суспільного фундаменту, створеного на основі високоефективної і динамічної економіки в демократичній державі з розвиненими соціально-правовими і соціально-економічними інститутами.

В основі соціального розвитку держави лежить загальний господарський порядок і залежність від його основних елементів. Створення умов для “самозабезпечення” є найефективнішим рішенням соціального питання, оскільки якнайкращий соціальний порядок існує не там, де шляхом перерозподілу суспільного продукту забезпечується максимально широка соціальна підтримка, а там, де в такій підтримці має потребу мінімальна кількість громадян. Саме розширення соціальних функцій держави, а за ними і витрат, призводить до наростання соціальної нестабільності і невпевненості. У подальшому система соціальної підтримки стає непідйомною для фінансування, внаслідок чого виникає соціально-економічна напруженість і конфлікти, нездатність суспільних бюджетів виконувати взяті державою зобов'язання. Все меншою залишається частка “трудоного доходу” працюючого населення, яке сплачує високі соціальні відрахування. Нині праця в Німеччині, за оцінкою економістів, є найдорожчою. В результаті, держава поступається своїми позиціями на світовому ринку, відбувається ліквідація робочих місць і створення додаткових місць у тіньовому секторі. Необхідна не лише радикальна зміна всієї системи соціального забезпечення, а комплексне перетворення як виробничої сфери в цілому, так і галузей соціальної інфраструктури. Головним чином реформування має торкнутися пенсійного забезпечення, медичного страхування, охорони здоров'я, податкової системи тощо. Старіння нації і глобалізація — головні чинники, що змушують реформувати соціальну інфраструктуру. За оцінками демографів, у Німеччині у 2027–2030 рр. на 100 працездатних осіб припадатиме більше 100 непрацездатних [6]. Свобода переміщення робочої сили і посилення конкуренції не дають можливості Німеччині підтримувати систему соціального забезпечення на нинішньому рівні.

В особистому виборі громадян полягає головна ідея реформ. Пріоритетним напрямом перед загальнодержавною турботою і перерозподілом має стати індивідуальне страхування, в якому пов-

ною мірою реалізується свобода рішень і власна відповідальність індивіда. Завдяки соціальному страхуванню як складової ефективного економічного розвитку підвищується внутрішня гнучкість підприємства, забезпечується мінімальний рівень життя і гарантується безперервність господарського процесу. Соціальне страхування в німецькій моделі виконує низку перерозподільних функцій. Спираючись на думку експертів, можна сказати, що потрібна значна спрямованість на принцип еквівалентності при страхуванні, а також розмежування договору про страхування і трудового договору.

Висновки багатьох дослідників зводяться до того, що система соціальної підтримки потребує індивідуалізації [7, 41]. Індивідуальна накопичувальна система має прийти на зміну обов'язковому державному страхуванню. Триває пошук шляхів раціоналізації державних витрат. Усі наведені заходи ув'язуються із зміною політики сприяння підприємницькій діяльності.

У виробленні і дотриманні правил і захисті прав полягає роль німецької держави в соціальному економічному розвитку. Навіть у німецькому варіанті соціального економічного розвитку реальний механізм регулювання відхиляється від ідей В. Ойкена і Ф. фон Хайека про вільний конкурентний порядок [8]. Причиною відхилень є те, що функції держави полягають не лише в політиці нормального функціонування і регулювання господарських процесів, а й у постійному перерозподілі доходів методами фінансової і соціальної політики. Економічне зростання зумовило соціальний прогрес, який водночас збільшив можливості держави для реформування соціально-економічного розвитку держави. Соціально-економічні проблеми в ринковій економіці розв'язують і ринок, і держава. Важливо встановити правильний баланс між функціями обох інститутів.

Символом найрозвиненішої форми держави загального добробуту є *шведська соціальна модель*, яка виникла в кінці 60-х років. Наведена система поєднує повну зайнятість і рівність, обумовлені стабільністю цін, економічним зростанням і конкурентоспроможністю.

Проте поняття “шведська модель” трактується по-різному. Одні дослідники ототожнювали цей термін із змішаним характером шведської економіки, де переважала приватна власність у сфері виробництва й узагальнення у сфері перерозподілу. Інші вкладали в цей термін специфіку відносин між працею і капіталом [9, 75].

Повна зайнятість і вирівнювання доходів на тлі стабільності цін виступають основними цілями соціально-економічного розвитку шведської моделі, що пояснюється особливостями шведського робочого руху. Тривалий час при владі перебувала Соціал-демократична робоча партія Швеції, яка тісно співробітничала з профспілковими організаціями. Гармонія цих відносин заснована на усвідомленні того, що маленька Швеція може вижити у великому світі з жорсткою конкуренцією тільки об'єднавши зусилля всіх сторін. Шведів об'єднує прагнення до рівності, спільність інтересів нації у створенні загального дому [4].

У створенні шведської моделі беруть участь як загальні, так і специфічні умови.

Політична демократія, приватна власність, ринкова економіка, незалежні профспілки і об'єднання підприємців належать до числа загальних чинників. Серед специфічних умов виділяються зовнішньополітичний нейтралітет, неучасть у світових війнах, тривале перебування у владі Соціал-демократичної робочої партії, переважання реформізму в робочому русі, практика соціального консенсусу на тлі сприятливих і стабільних умов розвитку економіки, що базується на культурних й історичних передумовах, давніх традиціях шведського підприємництва. Також до суто національних особливостей шведів слід віднести: раціоналізм, здатність знаходити шляхи розв'язання проблем, уникати конфліктів і непотрібних емоцій, самодисциплінованість.

Швеція досягла значних успіхів в економіці і має один з найвищих середніх щорічних темпів приросту ВВП. Крім того, імідж Швеції у світі, як держави з найуспішнішою моделлю демократичних соціальних реформ, слугує своєрідною рекламою і посилює політичний та економічний вплив країни у світовій спільноті.

Від конкурентоспроможності промисловості, темпів економічного зростання і динаміки цін залежав успіх функціонування шведської моделі. Основи моделі, що були сформульовані в документах профспілкового руху, стали базисом економічної політики соціал-демократів. Головним принциповим положенням соціал-демократів була необхідність використання вигоди ефективної ринкової системи виробництва при активній політиці на ринку праці, а також те, що держава не впливає на основи виробництва. Перерозподіл національного доходу державою відбувався через податкову систему і державний сектор з метою підвищення рівня життя населення, причому ак-

цент робився на інфраструктурні елементи і колективні грошові фонди.

Характерним для шведської моделі було укладання централізованих колективних договорів, активна державна політика на ринку праці і незначне число страйків. Політика солідарності профспілок у сфері заробітної плати супроводжувала державну політику вирівнювання доходів. Для встановлення зарплати нормою слугувала не різна прибутковість фірм і галузей, а тип і природа праці. Але оскільки здійснення принципів політики солідарності на практиці зумовило непередбачені проблеми, спроби побудувати систему оцінювання праці провалилися. Слабкі у фінансовому відношенні фірми не в змозі були виплачувати середню зарплату, а в успішних компаніях обмеження зарплати приводило до підвищених доходів фірми. Активна державна політика на ринку праці перерозподіляла надлишок робочої сили в галузі, що більш потребувала її попиту, з можливістю виплати більш високої зарплати. Таким чином, відбувалось стимулювання структурних змін. Протягом тривалого часу угоди про зарплату й інші умови праці визначалися колективними договорами на національному рівні, термін дії яких був один або два роки. З часом централізовані переговори в поєднанні з системою спеціальних доплат для низькооплачуваних зайнятих все більше піддавалися критиці з боку ділових кіл, оскільки не враховували умови. Це було характерним для окремих галузей і компаній, а також призводило до малих відмінностей в заробітній платні. У результаті, від цієї політики вирішили відмовитись.

Базисом нової політики стало вирішення питань у галузі виробничих відносин відповідно до трудового законодавства (Закон про забезпечення зайнятості 1974 р. і оновлений у 1982 р., Закон про сумісні рішення в трудових відносинах 1977 р.).

Нова стратегія введення для своїх працівників систем розподілу прибутків і надання опціонів, які в подальшому можуть бути перетворені на акції, супроводжувала відхід підприємців від централізованих переговорів. У результаті, високі темпи зміни зарплати, системи розподілу прибутків, упровадження опціонів і додаткових пільг і привілеїв призвели до того, що політика солідарності в сфері зарплати перестала відповідати вимогам ринку.

Поєднання загальних економічних заходів з підтримки сукупного попиту, що гарантує роботу переважній більшості, та активної селективної

політики на ринку праці і в сфері капіталовкладень, спрямованих на підтримку слабких груп, галузей і регіонів, виступає особливістю шведської моделі. Рішення дилеми “безробіття – інфляція” зводиться до застосування податкових і грошових обмежень, які утримують ціни на такому низькому рівні оплати праці, що підприємці самі ефективно протистоять інфляційним вимогам підвищення зарплати. Велика частина витрат спрямовується на професійну підготовку і перепідготовку, суспільні і “захищені” від конкуренції роботи, а на компенсацію втрачених доходів безробітним, навпаки, використовується менша їх частина [4, 74].

Політика на ринку праці являє собою комплекс заходів, спрямованих на підтримку зайнятості, підвищення мобільності робочої сили, створення нових робочих місць, селективні заходи із підвищення можливостей людей отримати і зберегти роботу. Останнім часом велика ставка робиться на заходи щодо зростання ефективності ринку праці.

Залежно від об'єктів дії заходи політики поділяються на такі:

1. Сумісні, які полягають у “перетині” нових робочих місць і шукаючих роботу у визначеному місці та часі.
2. Стимулюючі, тобто націлені на підвищення професійної і територіальної мобільності робочої сили.
3. Заохочувальні, спрямовані на збільшення попиту на робочу силу як за допомогою субсидій для збереження рівня зайнятості або його зростання в компаніях, так і заходами індивідуального спрямування за типом суспільних робіт або надання роботи інвалідам і немолодим.

Універсальність є визначальною рисою державного регулювання розвитку соціальної інфраструктури. Державною системою соціального страхування охоплено все населення Швеції.

Узагальнюючи досвід і досягнення шведської моделі, можна констатувати такі успіхи розвитку:

- незаперечний успіх Швеції на ринку праці, де тримається низьке безробіття;
- досягнення у вирівнюванні доходів відбувалося двома шляхами: політикою солідарності в сфері зарплати і прогресивним оподаткуванням та системою обширних державних послуг; у результаті, вирівнювання досягло одного з найвищих рівнів у світі [10].

До головних недоліків слід віднести інфляцію і відносно скромне економічне зростання. Склад-

ність поєднання повної зайнятості та стабільності цін є найуразливішим місцем шведської моделі. До цього ще приєднуються підринок політики солідарності у сфері зарплати і обмеження дієвості заходів уряду в результаті інтернаціоналізації економіки та участі Швеції в європейській інтеграції.

Ситуація в Швеції за останні два десятиліття характеризувалась певними змінами. Завдяки економічній кризі загострювались соціальні і політичні проблеми, які супроводжувались зростанням етнічної напруженості в країні, суперечливим рішенням вступити в Європейський Союз і постійними дебатами про значення шведського нейтралітету. В результаті значного зниження питомої ваги промисловості в економіці Швеція стала країною переважно середнього класу. Могутній контраст на фундаментальні основи політики держави зробило керівництво крупних промислових компаній. Національна однорідність населення була порушена припливом робочих іммігрантів, що призвело до появи проблем асиміляції. Виявилось, що держава не в змозі здійснювати повний контроль за виконанням своїх політичних рішень, чому сприяли інтернаціоналізація господарського життя, вступ до ЄС і революційні зміни в глобальних засобах зв'язку.

Підбиваючи підсумки дослідження досвіду реалізації шведської соціально-економічної моделі, можна зробити такі висновки [11]:

1. Упровадження політики вирівнювання доходів є даремним, особливо в довгостроковому аспекті. В умовах зростання попиту на робочу силу в ринковому господарстві заробітна плата зростає незалежно від того, що профспілкові лідери пообіцяють уряду.
2. Необхідно змістити акцент з витрачання величезних сум на допомогу безробітним на їхню перепідготовку і повернення до праці, зокрема шляхом надання субсидій для переїзду до вакантного робочого місця. Крім того, безробіття – вельми дорогий метод боротьби з інфляцією і розв'язання структурних проблем. Значна частина витрат у політиці на ринку праці в Швеції повертається державі у вигляді податків і внесків на соціальне страхування. Могутня і добре організована політика на ринку праці високопродуктивна і на ділі є ефективним шляхом використання грошей платників податків.
3. Шведська модель не є догмою і з часом піддається змінам, пристосовуючись до середища.

Таким чином, шведська модель являє собою поєднання капіталістичного виробництва, що спирається на приватну власність, генеруючи блага, і специфічної, з соціалістичними елементами, надбудови — держави і соціальної сфери, які займаються перерозподілом цих благ, що дає можливість успішно поєднувати економічну ефективність і соціальну справедливість. У рамках шведської моделі відбувається відповідна корекція двох елементів — капіталістичного базису і держави.

У нинішній період формування і розвитку постіндустріального суспільства Швеція займає одне з провідних місць у світі за багатьма показниками розвитку охорони здоров'я [4]:

- дитяча смертність найнижча в світі — 5,8 смертей на 1000 дітей;
- середня тривалість життя найвища в світі (для чоловіків — 74 роки, для жінок — 80 років);
- високі витрати на душу населення (у 80-ті роки ХХ ст. Швеція займала 1 місце у світі).

Одним із найважливіших завдань держави, що є частиною системи загального добробуту, є розвиток охорони здоров'я. Відповідальність за стан охорони здоров'я покладено на місцеві органи влади. Забезпечення хорошого здоров'я і високої якості медичної допомоги на рівних умовах для всього населення є головною метою системи національної охорони здоров'я. Дуже обмеженою є приватна охорона здоров'я.

До складу системи охорони здоров'я входять: первинна, комунальна і регіональна медична допомога.

Місцеві центри медичної допомоги здійснюють первинну медичну допомогу, до якої входять: надання амбулаторних послуг у медичних центрах; проведення профілактичних заходів; надання допомоги за місцем проживання, амбулаторної допомоги в первинних установах, допомоги медсестер за місцем проживання і медичних послуг комунам і компаніям. Лікарі проводять консультації і профілактику. Працюють спеціальні центри здоров'я матері і дитини.

Охорона здоров'я в школах відповідає за регулярне обстеження школярів. Складовою системи охорони праці є надання спеціальних медичних послуг на крупних промислових підприємствах. Угодами між профспілками і адміністрацією регулюються цілі та структура медичних послуг.

Комунальна система охорони здоров'я включає спеціалізовані лікарні, розраховані на обслуговування різної кількості пацієнтів.

Регіональна система охорони здоров'я, розташована в кожному регіоні, характеризується більш глибокою спеціалізацією лікарів і має лікарню з лікарями різних медичних спеціальностей.

На підготовці лікарів спеціалізуються шість державних інститутів, організацією практики займаються регіональні лікарні. У цілому на навчання, практику і здобуття кваліфікації фахівців потрібно не менше 12 років.

Незважаючи на те, що кількість зайнятих у системі охорони здоров'я сягає 10 % всіх зайнятих у Швеції, існує значний брак кваліфікованого персоналу. За період 1960–1987 рр. витрати на охорону здоров'я зросли більш ніж у 3 рази.

Медична допомога в Швеції в основному надається безкоштовно. Особистій оплаті за рахунок коштів пацієнта підлягає надання амбулаторної допомоги в невеликому розмірі. Система загального страхування і державні засоби покривають усі інші медичні витрати. Прибуткові податки з населення (приблизно 60 % витрат на охорону здоров'я), державні субсидії і компенсації (35 %) є головними джерелами доходів системи охорони здоров'я, решту складають внески пацієнтів. Фінансування досліджень у сфері медицини здійснюється державою.

Сфера освіти в Швеції також займає передові позиції у світі із основних соціальних показників: за витратами на душу населення у сфері освіти — провідне місце в світі; в Швеції повна письменність населення; населення широко охоплене освітою [11].

У 50-ті роки ХХ ст. було проведено реформу системи освіти. Впровадження обов'язкової початкової загальноосвітньої дев'ятирічної школи (для дітей віком від 7 до 16 років), потім середньої школи (гімназії) для 16-річних, системи освіти дорослих, і, нарешті, вищої школи стало основою нової системи. Всі діти мали нагоду здобути дошкільну освіту. Організацією дошкільної освіти, обов'язкової і середньої школи здійснює місцева влада. Кількість приватних шкіл обмежена, а вища освіта майже повністю державна.

Фінансування й утримання всіх шкіл, за винятком приватних, здійснюється державою і комунами, освіта на всіх ступенях, а також забезпечення і користування підручниками є безкоштовні. Системою вищої освіти займається державне Управління університетів і вищих навчальних закладів, що безпосередньо підзвітне уряду.

У результаті вища освіта стала більш доступною для всіх верств населення, проте як і раніше

робочий клас і деякі інші групи населення представлені слабо. Фінансування усіх рівнів освіти в Швеції повністю здійснюється з державних фондів.

Шляхом забезпечення різноманітності та якості культурного життя Швеція надає своїм громадянам загальне право на культуру. Проте приватні особи проводять і оплачують значну частину культурних заходів. Держава субсидує видання газет і книг, кіностудії і студії звукозапису, а також створення і розширення бібліотек, музеїв, театрів і оркестрів.

Аналіз *соціально-економічної моделі Великобританії* виступає наступним етапом нашого дослідження.

Розглядаючи цю модель, можна сказати, що соціально-політичному устрою британського суспільства характерні такі риси: еволюційність, традиціоналізм і порівняльна стабільність політичних інститутів [4].

На становлення британської моделі соціально-економічного розвитку істотно вплинули історичні умови. У Великобританії зародилися капіталізм і промисловість. Ця країна відома як колоніальна імперія із розвиненими зовнішньоекономічними зв'язками. Одна з найрозвиненіших у світі банківська система Великобританії переважно орієнтована на обслуговування міжнародних економічних відносин. Цьому сприяли значний історичний досвід міжнародних операцій, розвинені зв'язки, найефективніша в Європі інфраструктура грошового ринку.

Великобританія — класичний приклад країни зі стабільною двопартійною системою, із спадкоємністю політичного курсу. Відмінною особливістю є те, що суспільство характеризується дотриманням громадянами законів. Основою правопорядку в суспільстві є прийняті парламентом закони, загальне право і звичаї, що надає Великобританії певні переваги. Але монопольне становище на світовому ринку сприяє тому, що в країні тривалий час зберігається “відчуження” промислових і банківських капіталів. І досі відмінною рисою Великобританії порівняно з іншими європейськими державами є більш низька частка зовнішніх джерел фінансування капіталовкладень і більш високий відсоток власного нерозподіленого прибутку й амортизаційних відрахувань. Обсяги експорту британського капіталу набагато вищі аналогічних витрат європейських країн.

Великобританія є лідером, що зберігає другу світову позицію за розміром накопичених прямих інвестицій за кордоном.

Характеристиками соціально-економічної моделі Великобританії є низький рівень соціальної мобільності, певна кастовість у соціальній структурі країни, значна питома вага нащадків знаті в економічній і політичній еліті. Великобританія — єдина з розвинених держав заходу, де зберігається в повному обсязі приватна мережа дуже дорогих середніх шкіл для дітей спроможних батьків.

Деволюція (децентралізація) влади — один з найважливіших напрямів “конституційної реформи”. Лондон передав частину повноважень регіонам, які отримали право самостійно розв'язувати свої повсякденні проблеми.

Аналіз різних літературних джерел показав, що в країні відбуваються значні зміни і в розвитку соціальної інфраструктури британської політичної еліти. З метою полегшення доступу дітей із сімей середнього достатку до престижних вищих навчальних закладів робляться значні зусилля з реформування шкільної освіти.

У 80–90-ті роки ХХ ст. у Великобританії відбулись істотні зміни, передусім пов'язані з децентралізацією. До кінця століття державний сектор країни скоротився на дві третини. У діяльність державного сектору широко упроваджувався ринковий механізм, приватизації підлягала сфера суспільних робіт і послуг. За рахунок денационалізації був профінансований бюджетний дефіцит. Приватизація сприяла зростанню ефективності виробництва.

Демуніципалізація — розпродаж державного майна — отримала широке розповсюдження. У приватне користування урядом були надані муніципальні житлові фонди.

Роздержавлення стало ще одним з важливих напрямів формування державного управління господарством. У здійсненні таких соціальних проектів на конкурентній основі, як будівництво об'єктів соціальної інфраструктури і надання суспільних послуг, було розширено участь приватного сектору.

Достатньо складними є взаємини між державними органами влади і підприємцями. З одного боку, союзи роботодавців підтримують соціально-економічну спрямованість держави тою мірою, якою вона не суперечить інтересам їх членів, з іншого — критикують уряд, коли вважають, що він своїми діями завдає бізнесу збитків.

Дерегулювання країн, соціальної інфраструктури й об'єктів державного регулювання господарства в цілому забезпечило зростання економіки і підвищення її конкурентоспроможності. У 80–90-ті роки було знято значну кількість ад-

міністративно-правових обмежень діяльності бізнесу, спрощені процедури регулювання.

Разом з тим у Великобританії діють закони, які жорстко регулюють більшість аспектів діяльності приватного бізнесу. Ці законодавчі акти переслідують мету запобігання загрози монополізації, збереження і стимулювання конкуренції. Політика держави, спрямована на законодавчий захист прав споживачів, тісно пов'язана з антимонопольним контролем.

Британська модель соціально-економічного розвитку достатньою мірою відрізняється від європейської континентальної. Її структура аналогічна американській, зокрема, видимою є схожість інвестиційної спрямованості держави, характеру ринку праці, форм корпоративного управління тощо. Англо-американська модель отримала назву "модель акціонерного капіталізму" [4].

Виділяється кілька відмінностей британської соціально-економічної моделі розвитку від європейської "континентальної", особливо в період становлення постіндустріального інформаційного суспільства:

- по-перше, максимізація доходів акціонерів є провідною метою управлінської діяльності. У вирішенні найважливіших питань управління фірмою роль держави і профспілок є незначною. Основним орієнтиром є досягнення короткострокових цілей розвитку;
- по-друге, характерне високе розосередження акціонерної власності при поширенні корпоративного контролю, який здійснюється через ринок цінних паперів шляхом злиття і поглинань;
- по-третє, існують різні структури корпоративної власності і фінансування корпорацій. Роль у володінні акціями фінансових інститутів і нефінансових компаній невелика. Співвідношення між власними і привернутими засобами було на користь перших;
- по-четверте, приватний сектор і ринок відіграють головну роль у регулюванні економічних процесів. Дуже поширена система контрахтування, за якої місцеві органи влади організують конкурентні торги, в яких беруть участь муніципальні служби і приватні фірми.

Проте в умовах глобалізації, поглиблення європейської інтеграції і конвергенції в рамках ЄС зросла соціальна орієнтація економічного розвитку держави, реально збільшуються вкладення в людину (в бюджеті зростає частка витрат на охорону здоров'я, освіту, соціальні виплати). Політика спрямована на розвиток різних форм участі населення у вирішенні соціальних, економічних і політичних питань розвитку суспільства — "суспільства співучасті".

Таким чином, поглиблення бюджетної децентралізації наділяє місцеві уряди різних країн світу додатковими фінансовими можливостями і допомагає подолати недоліки централізованого державного забезпечення соціально-економічної інфраструктури. Ряд країн демонструє позитивний досвід децентралізації, за якого надання послуг було поліпшено шляхом передачі функцій управління місцевим органам влади.

Література

1. *Энциклопедический словарь бизнесмена: Менеджмент. Маркетинг. Информатика* / Под общ. ред. М. И. Молдованова. — М.: Техника, 1993. — 856 с.
2. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку* / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К.: Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. — 1008 с.
3. *Ламперт Хайнц. Социальная рыночная экономика. Германский путь.* — М.: Дело ЛТД, 1994. — 224 с.
4. *Западноевропейские страны. Особенности социально-экономических моделей* / Отв. ред. В. П. Гуткин. — М.: Наука, 2002. — 271 с.
5. *Павлов Н. Новая книга о "германском экономическом чуде" и его конце: (Социальное рыночное хозяйство в Германии: истоки, концепция, практика)* / Под ред. А. Ю. Чепуренко. — М.: РОССПЭН, 2001. — 653 с.
6. *Ділові контакти з іноземними партнерами: Навч.-практ. посіб. для бізнесмена* / За заг. ред. І. І. Тимошенко; Уклад., вступ. ст. Ю. І. Палеха. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. — 283 с.
7. *Гринберг Р. С. К теории рационального поведения государства в современной экономике* / Р. С. Гринберг, А. Я. Рубинштейн // *Материалы Международного симпозиума "Роль государства в развитии общества: Россия и международный опыт"*. — М., 1997. — С. 278
8. *Пронкин С. Государственное управление зарубежных стран.* — М.: Аспект-Пресс, 2001. — 416 с.

Соціальна політика має відігравати важливу роль в успішному здійсненні економічних перетворень. Упровадження цієї політики в Україні розумно проводити з урахуванням найбільш успішних економічних моделей країн Європи.

Социальная политика должна играть важную роль в успешном осуществлении экономических преобразований. Внедрение этой политики в Украине разумно проводить, изучив наиболее успешные экономические модели стран Европы.

Social policy should play the important role in successful realisation of economic transformations. This policy in Ukraine is reasonable for spending, having studied the most successful economic models of the countries of Europe.

Надійшла 8 лютого 2010 р.